

ישראל והשטחים: לקראת פתרון

דו"ח צוות
המרכז למחקרים אסטרטגיים ע"ש יפה
אוניברסיטת תל-אביב

956.042

12

2700

Israel, The West Bank and Gaza:
Toward A Solution

Report of a JCSS Study Group
The Jaffee Center for Strategic Studies
Tel-Aviv University

צוות המחקר של המרכז למחקרים אסטרטגיים ע"ש יפה

ישראל והשטחים: לקראת פתרון

אהרון יריב
יוסף אלפר
יוסף אלפר
שי פלדמן
זאב איתן
יהודה בן-מאיר
אברהם בן-צבי
שלמה גזית
מרק הלר
אריאל לויטה
שמואל מאיר
יורם פרי
ענת קורץ
אפרים קרש
אריה שלו
יונה ברגור
גדעון פישלזון
יואל רבן
משה בראוור
ברוס מדיזייצמן
יצחק רייטר

ראש המרכז
סגן ראש המרכז ורכז הפרוייקט
עורכים

המרכז למחקרים אסטרטגיים ע"ש יפה

המרכז הבינתחומי לניתוח ולחיזוי
טכנולוגי ליד אוניברסיטת תל-אביב

משתתפים חיצוניים

© 1989
המרכז למחקרים אסטרטגיים ע"ש יפה
אוניברסיטת תל-אביב

הודפס בדפוס ליון אפשטיין

כל הזכויות שמורות. אין להעתיק ספר זה כולו או מקצתו בכל אמצעי
העתקה ללא קבלת רשות בכתב מאוניברסיטת תל-אביב.

ISBN 965-222-158-9

המרכז למחקרים אסטרטגיים ע"ש יפה (מל"א)

המרכז למחקרים אסטרטגיים נוסד באוניברסיטת תל אביב בשלהי 1977. ב־1983 הוסב שמו למרכז למחקרים אסטרטגיים ע"ש יפה, לכבודם של מר מל יפה ורעייתו. המרכז שם לו למטרה לתרום להרחבת הידע בנושאים אסטרטגיים ולעודד עיון ציבורי מקיף ומעמיק בענייני ביטחון.

המרכז מייחס למושג "אסטרטגיה" משמעות רחבה ביותר, כלומר, מכלול התהליכים הבאים לידי ביטוי בזיהוי, בגיוס ובשימוש במשאבים במצבי שלום ומלחמה, במגמה לגבש ולחזק את הביטחון הלאומי והבינלאומי.

הדעות הבאות לידי ביטוי בדו"ח זה הן אלה של צוות המחקר בלבד, ואין לפרשן כמייצגות את דעות חברי הוועדה המייעצת או חברי חבר הנאמנים של המרכז למחקרים אסטרטגיים ע"ש יפה או המרכז הבינתחומי לניתוח ולחיזוי טכנולוגי.

פתח דבר

מסה קצרה זו מתייחסת לפיתוח תהליך השלום בין ישראל והפלשתינאים. היא מתמקדת בנתיב העשוי להוביל לקראת יישובו של הסכסוך בין שני העמים בדרכי שלום. אין עיסוקה בפרטי הפתרון עצמו, ואף אינה שואפת להציג תוכנית שלום של ממש או מתכונת לניהול משא ומתן. הפתרון רחוק, ואולם בתהליך שיוביל לכינונו יש להתחיל מיד.

הרעיונות הבאים לידי ביטוי בחוברת זו פותחו וגובשו כפועל יוצא של עבודת צוות מחקר אשר כונס במהלך המחצית השנייה של 1988 על־ידי המרכז למחקרים אסטרטגיים ע"ש יפה. מטרת הצוות הייתה לעיין בהשלכות האסטרטגיות של חלופות שונות לטיפול בבעיית השטחים – חלופות הנמצאות על סדר היום הישראלי. הערכות הצוות מוצגות בספר יהודה, שומרון ועזה: דרכים להסדר שלום. בספר מגיע הצוות למסקנה לפיה כל אחת משש החלופות שנבחנו אינה בת־ביצוע או אינה רצויה לישראל.

חוברת זו מקורה בהנחה כי קיים צורך בפיתוחה של חלופה חדשה, משולבת ומקיפה. כאות לזיקה הקרובה בין שני החיבורים – הספר והחוברת – מובאים עיקרי הדברים של הספר במחציתה הראשונה של החוברת; המחצית השנייה מוקדשת להצגת רעיונותינו באשר לדרך להתקדם לקראת פתרון.

הניתוח המקיף את שש החלופות זכה לתמיכתם (ללא התערבות כלשהי בתהליך המחקר) של אישים אמריקאיים ושל מוסדות יהודיים מכובדים. חוברת זו, לעומת זאת, מייצגת אך ורק את תפיסותיהם האישיות של חברי צוות המחקר שכונס על־ידי המרכז למחקרים אסטרטגיים ע"ש יפה.

מסה זו משקפת מידה רחבה של קונסנזוס בין חברי צוות המחקר, המזדהים כולם עם רוח הדברים הכלולים בה. ואולם אין להבין מכך כי כל חבר צוות מזדהה בהכרח עם הניסוח המפורט של כל קביעה או מסקנה המפורטת בחוברת זו.

1. עיקרי הדברים מיהודה, שומרון ועזה: דרכים להסדר שלום

האינתיפאדה – ההתקוממות הפלשתינית המתחוללת ביהודה, שומרון וחבל עזה מאז דצמבר 1987 – והיוזמה המדינית בה פתח אש"ף בשלהי 1988, הגבירו ביתר שאת את הצורך לשקול את החלופות העומדות בפני ישראל באשר לעתידם של שטחים אלה. מחקר השוואתי של כל החלופות הבאות בחשבון הוא, איפוא, דבר שבעיתו. יהודה, שומרון ועזה: דרכים להסדר שלום מהווה ניסיון ראשון להיענות לאתגר זה. שש חלופות עיקריות מהוות את עמוד התווך של מחקר זה. בחירתן התבססה על אמת-מידה אחת ויחידה: הן כלולות כיום בסדר היום הציבורי בישראל.

המשך הסטטוס קוו

החלופה הראשונה שנבחנה היא שמירה על הסטטוס קוו. מאחר שהיעדר שינוי חוקי ומדיני במעמדם של יהודה, שומרון וחבל עזה מאפשר לצה"ל להישאר במתכונת פריסתו הקיימת, עתידה ישראל להמשיך וליהנות מהעומק האסטרטגי שמעניקה לה הגדה המערבית, עם היתרונות הנלווים לכך בתחומי הלוחמה וההרתעה. הסטטוס קוו גם מאפשר לישראל להמתיך להזדמנות שבה יימצאו שותפים רצויים לשלום, יתכן אף במחיר של ויתורים מועטים יותר.

אולם, יתרונות אלה מתקזזים בהתמדה על-ידי הפיחות שחל במעמדה האסטרטגי של ישראל כתוצאה מהמשך הסטטוס קוו. פיחות זה עתיד להתבטא בהקצנה גוברת של הפלשתינאים ובהחרפה אפשרית של האינתיפאדה; בתהליך רדיקאליזציה בקרב ערביי ישראל; במאמץ חד-צדדי מוגבר מצד הפלשתינאים להקים מדינה עצמאית בשטחים; בסבירות גוברת של הידרדרות ביחסי ישראל עם העולם הערבי; בהתגברות חוסר הנחת מבית ופולאריזציה בחברה הישראלית; ובמתח גובר ביחסי ישראל-ארצות-הברית ובקשרי ישראל עם מערב אירופה. התוצאה עלולה להיות כרסום ניכר בכושר ההרתעה של ישראל ופריצתה של מלחמה נוספת בין ישראל לערב. מחירו הפוטנציאלי של הסטטוס קוו בטווח הקצר ייקבע במידה רבה על-ידי עוצמת האינתיפאדה, מידת התמדתו של אש"ף בהצגת

עמדה מדינית מתונה, ותגובותיהן של ישראל וארצות-הברית לאינתיפאדה ולעמדותיו של אש"ף. מבין גורמי מפתח אלה, רק התגובה הישראלית היא בשליטתה של ישראל, ולפיכך קשה לאמוד את היתרונות האסטרטגיים הטמונים בדבקות בסטטוס קוו. לאור העובדה שעד כה הוכח הסטטוס קוו כעמיד למדי, ניתן להניח כי ישראל תצליח "למשוך" במסגרתו למשך פרק זמן בלתי קצוב. ואולם הסכנות בכוח שמבשר מצב זה לישראל ולאיוור כולו דורשות שישראל תחתור ביתר שאת לפתרונות חלופיים.

אוטונומיה

החלופה השניה היא כינון אוטונומיה ביהודה, שומרון וחבל עזה ולגביה נשקלו שתי גירסאות עיקריות. הגרסה הראשונה היא אוטונומיה צרה הדומה לזו שפיתחה ישראל במהלך השיחות על אוטונומיות קמפ דייוויד, והיא עתידה לחול על כל התושבים הערביים של הגדה המערבית ורצועת עזה, אך לא על אדמות שטחים אלה. כמעט כל התחומים הנוגעים בלעדית לאוכלוסיה הערבית שבשטחים אלה יהיו נתונים בידי מינהל האוטונומיה. הגרסה השניה היא אוטונומיה מורחבת המציעה לפלשתינאים שלטון עצמי מורחב – כולל סמלים לאומיים כדגל והמנון, שליטה על כל אדמות המדינה בהם צה"ל והיישובים היהודיים אינם מחזיקים, ושליטה משותפת (עם ישראל) על ניצול מקורות המים, על רשויות המכס ועל נוהלי ההגירה (של יהודים וערבים כאחד). וריאציה נוספת המשתלבת עם כל אחת מהגירסאות דלעיל, היא החלה חד-צדדית של מרכיבי אוטונומיה על-ידי ישראל ללא משא ומתן מוקדם עם הפלשתינאים.

אוטונומיות קמפ דייוויד עתידה לזכות לתמיכה רחבה בציבור הישראלי – היהודי והערבי כאחד. הסיכונים הביטחוניים הנובעים ממנה הם מזעריים: מאחר שצה"ל יוכל להמשיך ולקיים את סדר הכוחות הנוכחי ביהודה, שומרון וחבל עזה, הרי שלא ייגרע מיכולתו לעמוד בפני איומים אסטרטגיים. חלופה זו אף תזכה לתמיכתה של ארצות-הברית ואין להניח שהיא תעורר את התנגדותה של ברית-המועצות – בתנאי שהיא תתקבל על-ידי הפלשתינאים. אולם הפלשתינאים עתידים לדחות חלופה זו אפילו כהסדר ביניים, כל עוד לא יוסכם מראש, במסגרת הסכם האוטונומיה, על עצמאות ריבונית לאחר שלב המעבר של האוטונומיה.

גירסתה השניה של חלופה זו – כינון אוטונומיה מורחבת –

תיתקל בקשיים לא פחותים. אמנם אין בה סיכונים ביטחוניים יותר מבקודמתה, ויש להניח שהיא תזכה לתמיכה רבה יותר מצד גורמי חוץ – בפרט מצד ארצות-הברית – אך בישראל היא עתידה לעורר התנגדות פנימית שעוצמתה תעמוד ביחס ישר למידת השלטון העצמי שהיא תעניק לפלשתינאים ולמידת דמיונה למדינה עצמאית. אי לכך, סביר כי בישראל תתעורר התנגדות ניכרת לאוטונומיה שתכלול יסודות רבים של ריבונות. אבל גם הפלשתינאים לא יתמכו באוטונומיה מורחבת, לא יותר מאשר באוטונומיה צרה; מבחינתם, הגורם המכריע אינו מידת הסמכות האוטונומית שתוענק להם – למרות שמידה רבה יותר של אוטונומיה תתקבל בברכה – אלא קיומה או אי-קיומה של התחייבות מוקדמת כי בסופו של דבר – בתאריך מוסכם – תוביל האוטונומיה למדינה עצמאית.

באשר לאוטונומיה חד-צדדית, הרי שלאור האווירה הנוכחית שיצרה האינתיפאדה, אין להניח כי אוטונומיה כזאת תביא לשיפור היחסים בין ישראלים לערבים – ואף לא תפחית את מימדי החיכוך והאלימות. נהפוך הוא, האוטונומיה החד-צדדית עשויה להתפרש כאות לחולשה ישראלית. יהיה זה כמעט בלתי אפשרי למצוא פלשתינאים מקומיים שיסכימו לשתף פעולה בתום לב ביישומה. אדרבא, יתכן שפלשתינאים קיצונים ינצלו את החלטה כדי לצבור כוח ולהביא להסלמה מחודשת. האוטונומיה החד-צדדית אף עשויה להצטייר בעיני ארצות-הברית כסטיה מהסכמי קמפ דייוויד וכניסיון לפגוע בדו-שיח האמריקאי-פלשתיני שהחל בדצמבר 1988

סיכום

החלופה השלישית שנשקלה במחקר זה היא סיפוחן של יהודה, שומרון וחבל עזה לישראל. בהנחה שישראל תשאף להישאר מדינה יהודית-ציונית, ובהתחשב בנוכחותם של 1.5 מיליון פלשתינאים בשטחים, הרי שהסיפוח יאלץ את ישראל להימנע מלהעניק לפלשתינאים זכויות פוליטיות או לגרש את מרביתם (טרנספר) מהגדה המערבית ומרצועת עזה למדינות ערב השכנות.

חלופה זו היא בת-בצוע; אין צורך בשותפים כדי ליישמה. היא תאפשר לישראל להעניק תוקף רשמי לנוכחותה האסטרטגית ברחבי ארץ ישראל, תוך מילוי מחויבותו של חלק מהציבור היהודי בארץ למימוש התפיסה של ארץ-ישראל השלימה. אולם יישום חלופה זו

יביא את הקץ למגמה בת עשור השנים של השלמת הערבים עם קיומה של ישראל; הוא יניע מגמת הסלמה לקראת מלחמה, ואולי אף ידרבן את ברית המועצות לתמוך בערבים שוחרי מלחמה. החלופה של סיפוח מבשרת תגובה פלשתינית אלימה, כולל הגברת מעשי טרור שלוחי רסן.

ארצות הברית ומדינות אחרות רבות עלולות לראות במהלך הסיפוח ניסיון להקדים ולקטוע את תהליך השלום. וושינגטון תתרחק מישראל, תצמצם באורח ניכר את שיתוף הפעולה האסטרטגי עם ישראל ותפעיל סנקציות חריפות. הסיפוח עשוי לעודד את וושינגטון להרחיב את הדרישה שלה עם אש"ף, ולהמריצה לדון עם ברית המועצות על פעולה משותפת שמטרתה לאלץ את ישראל לחזור בה מהחלטתה, ואולי אף לכפות פתרון לסכסוך. יהדות ארצות הברית, בת בריתה הנאמנה ביותר של ישראל, תפגין התנכרות גוברת. הנזק הכלכלי לישראל יתבטא לא רק בקיצוץ מרחיק לכת בסיוע האמריקאי אלא גם בהשפעות העקיפות הכרוכות בחרם מצידן של מדינות רבות על סחר עם ישראל ותיירות אליה ואולי אף במחר – בחיי אדם ובמיליארדי דולרים – של מלחמה עם מדינות ערב.

סיפוח עתיד לחולל משבר בחברה הישראלית ובצה"ל, ולהאיץ את ההקצנה בקרב ערביי ישראל. הוא אף יטיל על ישראל נטל דמוגרפי וכלכלי כבד מנושא. בעוד שטרנספר רחבי היקף של פלשתינאים מהשטחים יקל על הבעיה הדמוגרפית, הוא עתיד להחריף את כל שאר התוצאות השליליות של הסיפוח למימדים בלתי נסבלים.

מדינה פלשתינית

החלופה הרביעית היא הקמת מדינה פלשתינית עצמאית ברוב שטחי יהודה, שומרון וחבל עזה. ישראל ואש"ף יסכימו כי בעיית הפליטים הפלשתיניים תבוא על פתרונה עלידי יישוב מרביתם במדינות ערב, ואש"ף יבטל את תביעת הפלשתינאים ל"זכות השיבה". ערבויות הביטחון לישראל יכללו פירוז השטחים, תיקונים בגבולות 1967 ונוכחות מוגבלת של כוחות צה"ל ביהודה ושומרון לצורכי התרעה, הגנה אווירית ובלימה ראשונית של פלישה צבאית ערבית לגדה המערבית. השליטה על המרחב האווירי בגדה המערבית אף היא תישאר בידי ישראל. בעוד שיישובים יהודים הכוללים

בגבולות הסופיים של מדינת ישראל או המצויים באיזורי הביטחון של צה"ל יישארו על כנם, יש להניח כי האחרים יפוגו. שתי המדינות תשתפנה פעולה בנושאים רגישים בעלי חשיבות הדדית כגון השימוש במקורות המים.

הקמת מדינה פלשתינית מאפשרת – יותר מכל חלופה אחרת – פתרון הבעיה הפלשתינית בתנאים הקבילים על הפלשתינאים. הקמתה קרובה יותר מכל חלופה אחרת למטרות האינתיפאדה ולמרכיבי הכרזת העצמאות של המועצה הלאומית הפלשתינית. אולם טמון בה סיכון רב לישראל. בעוד שהיא עשויה לזכות בתמיכת מרבית הפלשתינאים, יש סכנה כי בטווח הרחוק תבקש המדינה הפלשתינית להגשים את שאיפות הפלשתינאים לפלשתין רבתי ("זכות השיבה") באמצעות טרור, חתרנות ו/או הנעת תהליך של הקמת קואליציות מלחמה ערבית נגד ישראל ("אסטרטגיית השלבים"). בהקמתה כרוכה אף סכנת הפלשתיניזציה של ירדן, קרי, שהמדינה הפלשתינית בגדה המערבית תשתף פעולה עם האוכלוסיה הפלשתינית הגדולה שבירדן במטרה לתפוס את השלטון ברבת עמון ולחסל את השושלת ההאשמית. בתוך כך, עשויים פלשתינאים קיצוניים לנקוט אמצעי טרור כדי למנוע הקמתה של מדינה פלשתינית.

כדי למנוע את הסכנה של ניסיון מצד פלשתינאים להפעיל טרור וחתרנות נגד ישראל לאחר נסיגתה, יהיה הכרח מוחלט לקבוע מראש הסדרי ביטחון קפדניים בגדה המערבית. יתירה מזאת, כדי להבטיח יציבות, תזדקק המדינה החדשה לסיוע כלכלי בינלאומי רב: כ-1.5-2 מיליארד דולר לשנה במשך השנים הראשונות כדי לשמור על רמת החיים הנוכחית, והשקעה ראשונית של 2-2.5 מיליארד דולר במרכיבי תשתית חיוניים.

חלופה זו עתידה להיות קבילה על רוב מדינות ערב, למעט סוריה ולוב שתיוותרנה המתנגדות היחידות לכל הסכם ישראלי-פלשתיני נפרד. ברית המועצות תפגין תמיכה רבה ותנסה לרסן את מאמציה של סוריה לטרפד את הקמת המדינה הפלשתינית. וושינגטון תקבל כל הסדר שיושג בין ישראל לפלשתינאים גם אם אין הקמתה של מדינה פלשתינית מהווה את החלופה המועדפת בעיניה.

מדינה פלשתינית היא החלופה היחידה הבאה בחשבון בעיני הפלשתינאים. ואולם, בנסיבות הקיימות תהיה חלופה זו בלתי קבילה על מרבית הישראלים, ואין זה סביר כי ממשלה ישראלית

תשקול ניהול משא ומתן לכינונה או תיישם את תוצאותיו. משא ומתן עם פלשתינאים על הקמת מדינה עצמאית עתיד לעורר התנגדות רחבה, בחלקה אף אלימה, בקרב ישראלים הרואים בחלופה זו סכנה קיומית למדינת ישראל. יישומה הלכה למעשה, דבר שיחייב פינוי יישובים בכוח, יחריף את הפילוג בקרב הציבור ובתוך צה"ל. וודאי הוא כי ללא תקופת מעבר לבחינת כוונות הפלשתינאים, וצעדים ליצירת אמון הדדי שמטרתם שיפור האווירה באיזור, עלולה מדינה פלשתינית להוות סיכון ביטחוני חמור ביותר ולאיים על מרקם החברה הישראלית, לא פחות מחלופת הסיפוח.

נסיגה מרצועת עזה

החלופה החמישית היא נסיגה ישראלית חד-צדדית מרוב שטחה של רצועת עזה. בעקבות הנסיגה יחול ניתוק קשרים מוחלט, ואולי אף סגירה הרמטית של הגבול בין ישראל לרצועה. כדי למנוע הסתננות מחבלים מן הרצועה וכדי להגביר את ביטחון ישראל, תוקם גדר מערכת והגבול ימוקש. שניים או שלושה יישובים יהודיים ברצועה יפנו אולם רובם המכריע – המרוכזים בגוש קטיף והסמוכים לגבול מצרים – יישארו בשטח שיוחזק בידי ישראל. שטח זה ישמש חיץ ביטחוני שיפריד בין מצרים לבין האוכלוסיה הפלשתינית ברצועת עזה. תושבי רצועת עזה יהיו חופשיים לבחור את המסגרת הפוליטית הרצויה להם, כולל מדינה פלשתינית זוטא בהנהגת אש"ף. נסיגה חד-צדדית מעזה תאפשר לישראל להשתחרר משטח קטן שבו מהווים הפליטים הפלשתינים למעלה ממחצית האוכלוסיה ושיעור גידול האוכלוסיה בו גבוה ביותר. חלופה זו תיתקל בהתנגדות מוגבלת בישראל ויש להניח שלא תעורר התנגדות חריפה מדי בקרב ערביי ישראל. יישומה לא יעמיד בפני ישראל איומים צבאיים משמעותיים השונים מאלה הכרוכים בהמשך הסטטוס קוו. רוב הגורמים מבחוץ – מדינות ערב ומעצמות העל – לא יתנגדו במיוחד ליישום החלופה על-ידי ישראל.

יחד עם זאת, נסיגה חד-צדדית מעזה עשויה לצייר את ישראל כמובסת וכמתגנעת מאחוריותה לנוכח לחץ פלשתיני מצטבר. היא עלולה, איפוא, להחליש במידת מה את כושר ההרתעה של ישראל ובכך להגביר את אי-השקט בקרב פלשתינאים במקומות אחרים. בנוסף לכך, עשויה חלופה זו להביא להקמת מדינה פלשתינית זוטא

אשר תהווה תקדים בהגשמת רעיון הריבונות הפלשתינית, ואף תזכה להכרה בינלאומית, אך לא תהיה חייבת לישראל דבר מכוח משא ומתן או הסכם. התושבים במדינה זו יחיו בדוחק ובדלות; היקף התוצר הגולמי ברצועה יירד בכ-75 אחוזים בן לילה. המדינה עלולה להפוך לבסיס של טרור ומוקד של תוהו ובוהו בנוסח לבנון. היא תעורר הפרות סדר ביהודה ושומרון ותהפוך במהרה למקור חיכוך בין מצרים לישראל. ככלל, זוהי איפוא חלופה מסוכנת מאוד.

פדרציה ירדנית-פלשתינית

החלופה השישית היא כינון פדרציה ירדנית-פלשתינית ברוב שטחי יהודה, שומרון וחבל עזה. ירדן תזכה בפדרציה שכזו במעמד הבכורה, והיא תהיה אחראית לביטחון חוץ ופנים וליחסי החוץ. כבחלופה הרביעית – מדינה פלשתינית – גם כאן ייושמו הסדרי ביטחון בגדה המערבית ובעזה כדי להפחית איומים אסטרטגיים בעקבות נסיגתה של ישראל. החשובים ביותר מבין הסדרים אלה יהיו פירוז מוחלט של הגדה המערבית ופריסת כוחות צה"ל לצורך התרעה, הגנה אווירית ובלימה ראשונית של פלישה צבאית ממזרח.

בהקשר זה יש לעמוד על חלופת הקונפדרציה המוזכרת לעתים קרובות על-ידי ירדן, אש"ף וחוגים בישראל. לחלופה זו ניתנו פירושים שונים: המלך חוסיין רוב הישראלים הדוגלים בה מתכוונים למעשה למבנה פדרטיבי מהסוג המתואר כאן, בו ישלוט מלך ירדן בכל ענייני הביטחון; ואילו אש"ף מתכוון לקונפדרציה אמיתית בין שתי מדינות ריבוניות למעשה, ובה שמור למלך תפקיד טכסי בלבד. הניתוח שלהלן של חלופת הפדרציה תקף אף לגבי חלופת הקונפדרציה בפירוש הניתן לה בישראל, וכנראה גם בירדן. השלכות חלופת הקונפדרציה בפירוש הניתן לה על ידי הפלשתינאים, מפורטות למעשה בניתוח החלופה הרביעית, מדינה פלשתינית.

בדומה לחלופת המדינה הפלשתינית, תאפשר "האופציה הירדנית" לישראל לשים קץ לשליטתה על למעלה מ-1.5 מיליון פלשתינאים. אולם לנוכח התפקיד המכריע המיועד לירדן בשמירה על ביטחון הפנים בגדה המערבית וברצועת עזה, ולנוכח העובדה שפירוז הגדה יהיה קל בהרבה אם יתבצע רק בחלק משטחה של מדינה ריבונית, נראה שיש בחלופה זו תשובה יעילה יותר לדרישות הביטחון של ישראל. יתירה מזאת, ירדן תורחק מקואליציית מלחמה ערבית, ובכך תובטח ישראל עוד יותר מפני איומים אסטרטגיים ממזרח.

2. לקראת פתרון

במחקר שכותרתו יהודה, שומרון ועזה: דרכים להסדר שלום אשר תמציתו מובאת לעיל, נבחנו בפירוט ההשלכות של יישום חלופות שונות לעתיד יהודה, שומרון וחבל עזה. אלה הן החלופות העיקריות הנמצאות כיום על סדר היום המדיני בישראל.

המשך הסטטוס קוו מבשר רעות לישראל. כבר עתה מסתמנים ניצני התפוררות בחברה הישראלית כתוצאה ממצאות זו וחזקה שאלה יחריפו עם הזמן. העולם הערבי לא ישלים עם המשך הסטטוס קוו לעד. הפלשתינאים וערביי ישראל עלולים לאמץ בהדרגה עמדות רדיקאליות ו/או מוסלמיות פונדמנטליסטיות. במקביל עלולים יחסיה של ישראל עם ארצות-הברית וקהילתה היהודית להיקלע למתח רב. בעוד שחלופות הכרוכות בפשרה הן חסרות סיכוי או שהן מסוכנות מדי לישראל; בעוד שחששות לגיטימיים מפני החלופות לסטטוס קוו משתקות את יכולתה של ישראל לפתח יוזמות מרחיקות לכת; בעוד שישראל עשויה, אמנם, "למשוך" את המצב הקיים עוד זמן מה – יש בהחלט אפשרות כי בקרוב יחלו יסודות החברה הישראלית וכושר ההרתעה של ישראל להתערער ובכך יגבר איום המלחמה. לישראל ולמדינות ערב כאחד לא כדאי לשאת בסיכון זה.

פעולות חד-צדדיות – סיפוח או נסיגה מרצועת עזה – עתידות אף הן לפגוע בישראל. בנסיגה ללא הסכם מוקדם עם שותף ערבי כלשהו טמונה הסכנה כי דימוי ההרתעה של ישראל ייפגע. יתרה מזאת, יש להניח כי בנסיגתה בתנאים כאלה, תיצור ישראל במו ידיה מדינה זוטא פלשתינית, עוינת ונעדרת כל מחויבות כלפיה, שתיהנה מתמיכה בין-ערבית ובה בשעה תחתור נגד ישראל. סיפוח – גם אם חלקי – יהווה הפרה של הסכמי קמפ דייוויד ויסכן את התחייבותיה החוזיות של מצרים כלפי ישראל וכן את יסודות הברית בין ישראל לארצות-הברית. המהלך יביא לעימותים ולדמורליזציה בתוך הציבור הישראלי ויתקע טריו בין יהדות ארצות-הברית לישראל. במידה שצעד זה ילווה בגירוש המוני של פלשתינאים (טרנספר), תתעורר מחלוקת חריפה מבית; צה"ל, המהווה כיום גורם מלכד בחברה הישראלית, עלול להיקרע מבפנים. מלחמה ערבית-ישראלית נוספת תהיה בלתי-נמנעת.

גם לפתרונות הפשרה אין סיכוי רב. ל"פתרוני ירדני" – פדרציה

אדרבא, לירדן ולישראל יהיה עניין משותף במספר תחומים אסטרטגיים שיתרמו לשלום וליציבות, כגון יישובם מחדש של הפליטים הפלשתינים.

בשל סיבות אלה ואחרות, עשויה חלופה זו להיות קבילה על הציבור בישראל יותר ממדינה פלשתינית, אף כי גם היא תעורר התנגדות חזקה בחוגים רחבים. מבחינה דמוגרפית וכלכלית, היא עתידה להיות כדאית לפלשתינאים: בעזרת סיוע כספי הולם, תוכל ירדן לקבל על עצמה את האחריות לקליטתם של מספר רב של פליטים מרצועת עזה ומהגדה המערבית. סביר כי ארצות-הברית תתמוך בחלופה זו אולם ברית-המועצות תקבלה רק אם היא תזכה להסכמת אש"ף.

יחד עם זאת, אין הפדרציה הירדנית-פלשתינית בת-ביצוע כיום, בראש וראשונה משום שאין היא קבילה על הפלשתינאים. מאחר שהפלשתינאים מאמינים שבסופו של דבר יזכו בעצמאות ריבונית, הם יתנגדו ליישום החלופה, תוך הפעלת טרור נגד מטרות ישראליות וירדניות, כמו גם נגד "משתפי פעולה" פלשתינים. לאור סירובה של ירדן להגיע להסכם שלא יזכה לברכת הפלשתינאים, ולנוכח התנערותה ההדרגתית במהלך 1988 מאחריותה לגדה המערבית, אין חלופה זו מוצעת כיום אפילו עלידי הירדנים. ואולם בהתחשב באינטרסים האסטרטגיים הבסיסיים של ירדן, תשאף הממלכה ההאשמית להפגין מעורבות בכל הסדר פלשתיני עתידי, יהיו אשר יהיו נסיבות כינונו.

יתר על כן, אפילו היתה חלופה זו בת-ביצוע, לא ברור כלל אם יהיה בה יתרון אסטרטגי לישראל בטווח הרחוק. מבחינה דמוגרפית, עתידים הפלשתינאים להוות רוב מכריע במדינה שתשתרע משני עברי הירדן. במידה שבשלב יותר מאוחר יעלה בידם להשיג שלטון רוב בפדרציה, תעמוד ישראל בפני מדינה פלשתינית חזקה בהרבה לאורך גבולה המזרחי – מדינה לה אין כל מחויבות חוזית לדו-קיום עימה. מכאן, שאם וכאשר תעלה חלופה זו מחדש כאפשרות בת-קיימא, יהיו יתרונותיה הרבים תקפים מבחינת ישראל רק אם יובטח השלטון ההאשמי בפדרציה לאורך זמן. אי לכך, תהיה ישראל חייבת לשקול חלופה זו בכובד ראש כנגד הסיכון הכרוך בהשגת דומיננטיות פלשתינית בגדה המזרחית, סיכון התקף גם בחלופה הרביעית – הקמת מדינה פלשתינית. ולבסוף, חלופה זו כרוכה בסיכונים רבים בטווח הקרוב, שכן סוריה עתידה להשקיע מאמץ ניכר בהכשלתה.

ירדנית-פלשתינית בשליטת הממלכה ההאשמית ובה ירדן נושאת באחריות לביטחון – יתרונות אסטרטגיים רבים מבחינתה של ישראל. אולם אין היא בת-ביצוע מנקודת מבט ירדנית, לא בהווה ואף לא בעתיד הנראה לעין, בעיקר משום שאין היא קבילה על הפלשתינאים. האוטונומיה המוגבלת שהציעה ישראל במסגרת הסכמי קמפ דייוויד גם היא אינה קבילה על הפלשתינאים; אפשר שהגירסא המורחבת תהיה קבילה יותר, בתנאי שלפלשתינאים תוענק התחייבות מראש – לא בהכרח על-ידי ישראל – שלאחר פרק זמן מוגדר תוביל האוטונומיה למדינה פלשתינית עצמאית. בנסיבות הקיימות, אם תיכפה אוטונומיה חד-צדדית על תושבי הגדה המערבית ורצועת עזה, או אם תידון אוטונומיה במשא ומתן עם פלשתינאים שאינם מזוהים עם אש"ף (במקרה הבלתי סביר שיומצאו פלשתינאים אשר יסכימו לקיים משא ומתן על אוטונומיה), היא תיתקל בחרם ובהסלמת המתח גם יחד.

הפלשתינאים אינם מוכנים לקבל מסגרת אחרת זולת מדינה עצמאית. ואולם, בתנאים הקיימים אין סיכוי רב שממשלה ישראלית תשקול אפשרות של ניהול משא ומתן על חלופה זו ויישומה. ודאי הוא כי ללא שלבי מעבר שמטרתם לבחון את כוונות הפלשתינאים, וללא נקיטת אמצעים לפיתוח האמון ההדדי כדרך לשיפור האווירה באיזור, עלולה מדינה פלשתינית להוות סיכון ביטחוני חמור ביותר ולאיים על מרקם החברה הישראלית, לא פחות מחלופת הסיפוח. אולם, אפילו ייקבעו שלבי מעבר ואמצעים לפיתוח האמון ההדדי, הרי ישראלים רבים מתייחסים לאפשרות הקמתה של מדינה פלשתינית כאל איום קיומי על מדינת ישראל.

יוצא איפוא, כי כל החלופות העומדות כיום על סדר היום הישראלי נבחנו, ונמצא כי הן לוקות בחסר. ואולם, אין החסרונות זהים כלל בין חלופה לחלופה. היוזמות החד-צדדיות הן בנות-ביצוע, אולם הן עשויות להגיב תוצאות מיידיות הרות-אסון. לעומת זאת, פתרונות הפשרה עשויים להקהות את חומרת העימות, אולם לנוכח חששם ועמדותיהם של ישראלים וערבים כאחד, נראה כי פתרונות אלה אינם קבילים על אחד מהשותפים הפוטנציאליים לפשרה.

לאור המבוי הסתום המתואר כאן, דומה כי בטווח הקרוב רק גורם חיצוני או התפתחות מפתיעה כלשהי יוכלו לשמש מאיץ לפתרון. רק אירוע חריג ודרמטי כמלחמה או כהופעת "סאדאת" ירדני או פלשתיני, או התערבות אחת מממעצמות העל או שתיהן,

או התגלות מנהיגות ישראלית מרחיקת-לכת, עשויים ליצור נזילות חדשה במערכת. למשל, אילו נפלה ירדן לידי שלטון פלשתיני, עשוי היה הדבר להגיב חלופות חדשות לישראל.

לחלופין אם ימשיך אש"ף לנוע בנתיב המתינות – מגמה שהוצאה בשלהי 1988; אם יחדול מפעילות טרור במוצהר ובמעש, ויתחייב כי המדינה הפלשתינית העצמאית תחייב בדו-קיום בשלום לצד מדינת ישראל – אזי עשוי חלק ניכר יותר מהציבור בישראל להפגין נכונות לשקול כינונה של ישות כזו. ואולם, גם במקרה הטוב יהיה זה תהליך הדרגתי, ובינתיים יישאר בעינו הפער העמוק בין ישראל לפלשתינאים. מבחינת ישראל, עתיד הסטטוס קוו בנסיבות אלה להמשיך להוות מעין קונסנזוס שלילי: הרע במיעוטו.

בטווח המידי, איפוא, טוב תעשה ישראל אם תשקיע מאמצים משמעותיים בפיתוח צעדים מוגבלים – קרוב לוודאי חד-צדדיים במהותם – שיהיה בהם כדי להפיג, ולו במעט, את הלחצים והסכנות הטמונים בסטטוס קוו. שאם לא כן, עלול הסטטוס קוו להביא ללחץ בינלאומי כבד על ישראל כדי שתאפשר הקמתה של מדינה פלשתינית, וזאת בתנאים העלולים לפגוע בה ביותר.

מאידך, מן הדיון והניתוח בחיבור זה עולה כי קיים הכרח ואף אפשרות, להתקדם באופן משמעותי לקראת פתרון הבעיה שיהודה, שומרון ועזה מציבות בפני ישראל. פתרון כזה יושג רק כתולדה של הסכם ישראלי-פלשתיני; ואולם, כל שש החלופות הנמצאות כיום על סדר היום הישראלי הן או בלתי בציעות או בלתי רצויות. יוצא, איפוא, שכדי שתושג התקדמות, יהא על ישראל והפלשתינאים לעלות על מסלול שתחילתו שינוי תפיסותיהם הבסיסיות ביותר ואשר במהלכו אף יתחולל שינוי כזה. בתהליך זה שמהותו יצירת אמון הדדי בין הצדדים אין משום פתרון מידי לסכסוך; כמו כן אין הוא נעדר סיכונים לישראל. אולם דומה שהוא צו השעה ולמעשה בלתי נמנע, משום שהמשך הסטטוס קוו עלול להפוך לבלתי נסבל מבחינתה של ישראל, וחלופות פשרה הנראות עדיפות לישראל אינן זמינות.

יתכן כי הבהרת המכשלות העיקריות לפתרון, כפי שהשתקפו בניתוח שש החלופות, תאפשר, לכל הפחות, להצביע על הדרך למציאת נתיב חדש. לפי שעה, רואה ישראל במדינה פלשתינית איום לקיומה, בעוד שמדינה כזו היא שאיפתם הראשונה במעלה של הפלשתינאים, ואשר על מימושה אין הם יכולים לוותר. אין

סיכוי להתקדם לקראת הסדר כלשהו בלא שכל אחד מהצדדים יושלים עם כך שעליו לאפשר את מימושו – ולו חלקית – של מאווי היסוד של זולתו, ובמקביל לפעול לשינוי עמדותיו היסודיות של הזולת.

כדי לחולל שינוי זה, יהא על ישראל לקבל ארבע הנחות יסוד: (1) כי המשך נוכחותה בכל השטחים ושליטתה לאורך ימים על ערביי יהודה, שומרון ועזה תאלץ אותה לשלם מחיר כבד, שכן מבחינתה של ישראל עלול הכיבוש להפוך למכשלה אסטרטגית.

(2) כי ניתן לקיים את ביטחון ישראל באמצעות פריסה צבאית נמשכת אך ללא שליטה פיסית על כל השטחים ותושביהם הפלשתינים.

(3) כי אם בסיום תהליך השלום תקום מדינה פלשתינית מסוג כלשהו ברוב שטחי יהודה, שומרון וחבל עזה, הרי שלאור הסדרי הביטחון שיושמו אפשר כי היא לא תהווה איום על ישראל – לא מבחינה אסטרטגית ולא באמצעות טרור.

(4) כי אין אפשרות לפתור את הסכסוך ללא משא ומתן ישיר עם נציגים מוסמכים של הפלשתינאים.

הפלשתינאים, מצידם, יהיו חייבים:

(1) להשלים עם קיומה של ישראל, על כל המשתמע מכך: הכרה בלגיטימיות ובקביעות קיומה עבור העם היהודי של מדינה יהודית בארץ-ישראל; ויתור על "זכות השיבה"; וויתור על תביעה כלשהי לשטחים שבקווי גבולות 1967 או על שטחים נוספים שיימסרו לישראל במסגרת הסדר סופי.

(2) להצטרף לתהליך שלום, אשר מבחינתה של ישראל תוצאתו הסופית תיותור פתוחה, דהיינו, שבו ישראל עצמה אינה מציעה כל התחייבות בנוגע למהות ההסדר הסופי.

(3) להשלים עם קיומו של שלב מעבר ממושך (10-15 שנים) שבמהלכו לא תוקם מדינה פלשתינית מצד אחד, ויישמרו הסדרי הביטחון של ישראל מצד שני.

(4) להסכים כי הסדר סופי עם ישראל יהיה כרוך בויתורים טריטוריאליים בגדה המערבית וברצועת עזה וכן בקביעת הסדרי ביטחון קבועים.

שעה שיתחוללו שינויים אלה בתפיסות היסוד, יהיו שני הצדדים חייבים ואף מסוגלים לפתוח בתהליך דינמי וממושך של יצירת אמון הדדי. במסגרת התהליך יידרשו שני הצדדים להסכים

לעקרונות ולפעולות כדלקמן:

ישראל תהיה חייבת להסכים להעניק אוטונומיה נרחבת ואמיתית ליהודה, שומרון וחבל עזה; לוותר על שליטתה על מרבית אדמות המדינה בשטחים; ולחדול – במוצהר ובמעשה – מהקמת יישובים יהודים חדשים בשטחים.

הפלשתינאים יהיו חייבים לחדול ממעשי האלימות בשטחים ומפעולות טרור נגד מטרות ישראליות ויהודיות כלשהן; ולהשלים עם תהליך של יישוב הפליטים מחוץ למדינת ישראל.

כדי להקל על תהליך זה, ולנוכח החשדות של כל צד מפני כוונותיו הסופיות של הצד השני, עשויה ארצות-הברית למלא תפקיד חיוני, אולי בשיתוף גורמים חיצוניים נוספים. בכך יבוא לידי ביטוי מעמדה הייחודי של ארצות-הברית בעיני שני הצדדים: הפלשתינאים מייחסים חשיבות רבה להשפעה האמריקאית על ישראל; ומצידה נהנית ישראל מיחסים אסטרטגיים מיוחדים עם ארצות-הברית.

בתוקף מעמד זה, ובמסגרת התהליך, תזדקק ישראל קרוב לוודאי להתחייבות הקובעת כי במקרה שהפלשתינאים לא יבצעו את המהלכים לרכישת אמון הדדי אשר צוינו לעיל, תזכה ישראל לתמיכתה של ארצות-הברית ושל מעצמות אחרות הקשורות עמה, כאשר היא תנקוט אמצעים חד-צדדיים לתיקון המצב. ואילו הפלשתינאים יזדקקו קרוב לוודאי להתחייבות הקובעת שאם הם יעמדו במהלכים שצוינו לעיל שמטרתם יצירת אמון הדדי, תתמוך ארצות-הברית, יחד עם המעצמות הקשורות עמה, בחתירתם למדינה עצמאית. כאן המקום להדגיש כי פגיעותה של ישראל, וסידורי הביטחון המתחייבים מכך, מכתיבים מצב שבו יחולו אילוצים קשים ביותר על ריבונותה של הישות הפלשתינית שתקום – אילוצים המהווים תקדים שמעטים כמוהו נודעו בתולדות העת החדשה. מבחינה זו, עתיד הפתרון להיות ייחודי ויוצא דופן ממש כמצב שהביא לכינונו.

עם סיום תהליך יצירת האמון ההדדי – בהנחה שהוא יוכתר בהצלחה – יתנהל משא ומתן בין ישראל לפלשתינאים על מרכיבי ההסדר לשלום סופי, כולל מימדי השינויים הטריטוריאליים, סימון הגבולות הסופיים ואמצעי הקבע אשר יביאו להתאמה בין דרישות הביטחון של ישראל לבין הריבונות הפלשתינית.

זהו, איפוא, מסלול לפתרון ישראלי-פלשתיני שבו אין ישראל שוללת את האפשרות כי בסופו של דבר תקום מדינה פלשתינית,

אם כי אין היא מתחייבת מראש לתוצאה זו.

מן הראוי לציין מרכיב מכריע בתהליך, והוא הנוגע לדרישה כי ישראל תישא ותיתן עם נציגים מוסמכים של הפלשתינאים: במצב הקיים ובנסיבות שניתן לצפות אותן בעתיד הנראה לעין, אש"ף בלבד – או לכל הפחות פלשתינאים המזוהים עם אש"ף – עונה על דרישה זו. כל עוד ימשיך אש"ף במסלול המתינות אותו פיתח בשלהי 1988, לא תוכל ישראל לדבוק לאורך זמן במדיניות הדוחה על הסף כל דרישה עימו. מדיניות זו תעורר אישקט גובר מבית, עימות חריף עם יהודי התפוצות ובידוד ישראל בעולם. דומה שיהיה זה נבון הרבה יותר אם תציע ישראל תנאים משלה לניהול משא ומתן עם נציגים פלשתיניים הקשורים לאש"ף – בראש וראשונה, הפסקת כל מעשי הטרור והאלימות שבחסות אש"ף, הפסקה במוצהר ובפועל.

★ ★ ★

אלה הם, בקצרה, יסודות הדינמיקה העשויים לפתוח את המבוי הסתום. במישור הרחב יותר, מצביע הניתוח על כך כי כל פתרון מוסכם לבעיה הפלשתינית – הן אלה שנבחנו לעומק בדו"ח זה והן האפיק המתואר לעיל – ידרוש קרוב לוודאי מספר מרכיבים קבועים.

המרכיב החשוב מכולם הוא הסדרי ביטחון מרחיקי-לכת לישראל שיבטיחו הן את כוונתה הצבאית והן את יכולתה של ישראל לטפל בחדרנות פלשתינית פוטנציאלית נגדה; כמו כן יידרש סיוע כלכלי בינלאומי ניכר כדי לעזור בפתרון הבעיות – פיתוח כלכלי, דאגה למקורות המים, ויישוב הפליטים – המאיימות על הסיכוי לממש פתרון כלשהו לבעיה הפלשתינית.

באשר למרכיב הסיוע הכלכלי, נראה כי רוב החלופות שנושקלו כאן עשויות להשפיע באורח מוגבל בלבד על כלכלתה של ישראל, מעבר לעלותן המידית של חלק מהחלופות הנובעת מהצורך בהעברת מתקני צה"ל – ופינויים האפשרי של מתיישבים יהודים. ברם, יתכן כי לחלופות השונות יהיו השלכות מרחיקות-לכת על כלכלת השטחים, במיוחד על זו של רצועת עזה. מכאן שיידרש סיוע מיידי כדי למנוע התמוטטות כלכלית בשטחים וסיוע ארוך-טווח נרחב כדי להקל על בעיות התשתית. ברור כי פתרון מוסכם לבעיית הפליטים הפלשתינים אשר יוכתר בהצלחה – מבחינה פוליטית ומבחינה כלכלית-חברתית כאחד – הוא תנאי בל

יעבור להצלחת פתרון כלשהו לבעיית השטחים. לשם כך יידרש סיוע כלכלי אמריקאי, יפני, מערב אירופי וערבי נרחב, כמו גם שיתוף פעולה מצד מדינות ערב נוספות, מלבד ירדן, ליישוב הפליטים. על מעצמות העל ומצרים יהיה לגייס את שיתוף הפעולה בתחום זה וזאת, ברוח תמיכתן בפתרון המוסכם.

בנסיבות הקיימות במזרח התיכון, סביר כי אחת ממדינות ערב – סוריה – תנסה לפגוע כמעט בכל פתרון פלשתיני מניח את הדעת. כל נסיון להגיע להסדר חייב להיות כרוך במאמץ להניא את סוריה כי תימנע ממימוש כוונתה זו או, במידת האפשר, כי תהפוך לשותפה בפתרון הסכסוך שלה עם ישראל.

איסור תחיקתי בשתי המדינות, ישראל ופלשתיין, על התססה אירדנטית עשוי להוות ערובה נוספת להפחתת הסכנה להתלקחות מחודשת של העימות הישראלי-פלשתיני. מעבר לכך, רצוי כי שתי המדינות יתחייבו לכבד את חובותיהן החוזיות זו כלפי זו אפילו יתחולל באחת מהן, או בשתייהן, או בירדן, מהפך בהרכב השלטון או במבנהו.

כדי ליישם מרכיבים קבועים אלה בכל הסדר מוסכם, ולסייע למשא ומתן עצמו, תהיה ארצות-הברית – ואולי גם מעצמות נוספות – חייבת למלא תפקיד מכריע. נוסף על כך, יהיה חייב ההסדר לזכות באישורו של העולם הערבי בכללותו, באמצעות הסכמי שלום עם ישראל.

הדבר אמור במיוחד ביחס לירדן. כל הסכם בין ישראל לפלשתינאים חייב להיות מותנה באישורה של ירדן ובשיתוף פעולה ביטחוני עימה במתכונת כלשהי. רצוי שהדבר יתבצע לא רק במסגרת הסדר קונפדרלי הקביל על אש"ף, אלא גם במסגרת חוזה שלום ישראלי-ירדני. במהלך הזמן ניתן להרחיב מסגרות אלו לכדי קונפדרציה משולשת ירדנית-פלשתינית-ישראלית. הסדרים אלה ימתנו חלק מהמגבלות שהוטלו על המדינה הפלשתינית כתוצאה מצורכי הביטחון של ישראל. כמו כן, הם יפחיתו עד למינימום את האיום על ישראל ממזרח לנהר ירדן על-ידי קביעת הסדרי אי-לוחמה ופירוז, כגון דילול כוחות צבא ירדניים שבסמוך לגבול ומניעת כניסת כוחות סוריים או עיראקיים לירדן.

בכך יתווסף למימד הפוליטי-פלשתיני של ההסדר גם מימד ביטחוני-ירדני. נכון הוא, כי אם יעלה בידי הצדדים לעבור את שלב האוטונומיה המורחבת ולהגיע לעצמאות פלשתינית במתכונת כלשהי, יהיו הפלשתינאים עצמם – ולא דווקא הממלכה

ההאשמית – אחראים לביטחון ביישות הפלשתינית. אולם ישראל וירדן יקבלו את פיצויין על הסיכונים הנובעים מכך בהסכם החוזי שביניהן, אשר יכלול הסדרי ביטחון מרחיקי לכת. וכך, אפילו תקום מדינה פלשתינית חורשת רעה, תוגבל יכולתה והיא תימצא מורתעת בידי ברית המדינות החזקות ממנה והמקיפות אותה מכל עבר – ישראל וירדן, וכן, בסמוך לרצועת עזה, מצרים.

★ ★ ★

הבעיות שמציבות יהודה, שומרון וחבל עזה בפני ישראל הן חמורות עד מאוד. כל פתרון להן יהיה כרוך בסיכונים רבים. אדרבא, כפי שנוכח הדבר לגבי כל החלופות ודרכי הפעולה האפשריות, האפיק המוצע כאן טומן בחובו אף הוא חבילת סיכונים וסיכויים.

בעוד שייתכן כי לחלופות אחרות יש עדיפות מבחינתה של ישראל, הרי שלמימושן בפועל אין סיכוי. הוא הדין לגבי הפלשתינאים. הנתיב המוצע כאן עשוי להוות נתיב מציאותי לפתרון הבעיות שמציבות יהודה, שומרון וחבל עזה בפני ישראל. בכך הוא מבשר תקווה להתקדמות לקראת עתיד טוב יותר לאיזור כולו.